

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความหมายของสวัสดิการของเครือข่ายอินแปง

สวัสดิการในแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ถือว่าเมื่อใดก็ตามที่ประชาชนได้รับความพอใจสูงขึ้นจากการได้รับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยที่ไม่ทำให้ความพอใจของบุคคลอื่นเปลี่ยนไป หรือคงระดับความพอใจไว้เท่าเดิมได้ ก็ถือว่าสังคมได้รับสวัสดิการที่สูงขึ้น ดังนั้น แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ จึงให้ความสำคัญกับความพอใจของประชาชนเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดเกี่ยวกับสวัสดิการมิได้ถูกผูกขาดเฉพาะแ่งมุมทางเศรษฐศาสตร์เท่านั้น ยังขยายไปสู่มิติทางสังคมที่เรียกว่าสวัสดิการทางสังคม (Social Welfare) (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2544, น. 1) ซึ่งเป็นการพิจารณาถึงความจำเป็นของสังคมโดยรวม ในอันที่จะทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี (Well-being)

สวัสดิการสังคม จึงมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนตั้งแต่เกิดจนถึงตาย (Life cycle) หรือนับตั้งแต่เกิดในครรภ์มารดาจนถึงเชิงตะกอน สมควรที่จะได้รับการดูแลให้เกิดคุณภาพแห่งชีวิต (ปิวย อึ้งภากรณ์, 2542, น. 101-104) โดยเฉพาะการได้รับบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต เช่น การสาธารณสุข การศึกษา และที่อยู่อาศัย เป็นต้น ดังนั้นในการให้ความหมายของสวัสดิการจึงครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญ 7 ด้าน คือ การศึกษา(Education) สุขภาพอนามัย (Health) ที่อยู่อาศัย (Housing) การทำงานและการมีรายได้ (Employment and Income Maintenance) ความมั่นคงทางสังคม (Social Security) บริการสังคม (Social Services) และนันทนาการ (Recreation) (วันทนีย์ วาสิกะสิน, สุรางค์รัตน์ วศินารมณ และ กิติพัฒน์ นนทบุรีมะดุลย์, 2538, น. 3) โดยที่นับตั้งแต่เกิดจะต้องได้รับการดูแลสุขภาพอนามัยที่ดี มีที่อยู่อาศัยที่ถูกสุขลักษณะ เติบโตขึ้นก็ได้รับการศึกษา เมื่อจบการศึกษาแล้วมีงานทำสร้างรายได้ เมื่อประสบทุกข์ภัยก็ได้รับการคุ้มครองดูแล ได้รับการบริการสังคมที่เหมาะสม รวมถึงมีการพักผ่อนที่เพียงพอ สำหรับสวัสดิการ เชิงพุทธที่เน้นความสุขจากการมีปัจจัย 4 อย่างเพียงพอไม่ขาดแคลน ยังมีมิติทางด้านจิตใจเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย คือการมีจิตที่ไม่มีความเครียด ความกดดัน แต่มีความเมตตาเกื้อกูลกัน มีการคิดโดยปราศจากอคติ มีปัญญาสามารถใช้ความรู้ได้อย่างตรง ไม่ถูกกำหนดด้วยความครอบงำ เกิดศรัทธาหรือจิตที่อุทิศ (พระไพศาล วิสาโล, 2535) จากนั้นความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนทั้งทางกายภาพและจิตวิญญาณก็จะบังเกิดขึ้น ทำให้สวัสดิการมี

ความหมายครอบคลุมมรรควิธีและเป้าหมาย นอกจากนี้ ในการพิจารณาความหมายของสวัสดิการสังคมที่เป็นหน่วยวิเคราะห์ในระดับความครอบคลุมพื้นที่ที่ทำการศึกษายังสามารถจัดแบ่งออกได้เป็นสวัสดิการสังคมในระดับมหภาค (Macro) ที่ครอบคลุมระบบการจัดบริการสังคมให้กับประชาชนในภาพรวม และสวัสดิการสังคมในระดับจุลภาค (Micro) แต่ละชุมชน เรียกได้ว่าเป็นสวัสดิการชุมชน (ชัยวัฒน์ หน่อรัตน์, 2544, น. 259)

โดยที่สวัสดิการที่เกิดขึ้นจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับอุดมการณ์ และบริบทของแต่ละประเทศว่าควรจัดสวัสดิการอะไร จัดอย่างไร รวมถึงจัดเพื่อใคร ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรมีจำกัด จึงต้องมีการพิจารณาถึงความเหมาะสมในการกำหนดทางเลือกใช้ทรัพยากรเพื่อจัดสวัสดิการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ดังนั้น การกำหนดนโยบายในการจัดสวัสดิการจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งว่าจะดำเนินการอย่างไร และรูปแบบของสวัสดิการควรเป็นอย่างไรจึงจะเกิดความเหมาะสม ซึ่งในประเด็นของความเหมาะสมก็คงไม่ใช่ความเหมาะสมแบบเบ็ดเสร็จ กล่าวคือไม่ใช่สวัสดิการรูปแบบเดียวที่นำไปใช้แล้วจะเกิดความเหมาะสมกับทุกพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากในแต่ละพื้นที่จะมีบริบทที่แตกต่างกัน จึงต้องพิจารณาความเหมาะสมในแง่มุมที่หลากหลายขึ้น โดยเฉพาะในมิติว่าใครควรจะเป็นผู้ตัดสินใจหรือจัดการให้มีสวัสดิการขึ้น โดยที่รัฐควรทำหน้าที่นี้ หรือปล่อยให้ผู้มีส่วนได้เสียในสวัสดิการนั้นเข้าไปจัดการเอง รวมถึงการศึกษาสวัสดิการมีความจำเป็นต้องพิจารณาแง่มุมที่เป็นมิติของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เนื่องจากในสภาพความเป็นจริงของสังคมมีการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้สวัสดิการที่เกิดขึ้นมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปด้วย

แนวคิดและรูปแบบของสวัสดิการในชุมชน

ในระยะเริ่มแรกของการจัดสวัสดิการสังคมเกิดขึ้นจากความเชื่อในความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์ที่อุบัติขึ้นมาในโลก (ระพีพรรณ คำหอม, 2545, น. 2) ซึ่งตามแนวคิดของนักคิดแนวนิยัตินิยม (Determinism) เชื่อว่าความไม่เท่าเทียมกันของมนุษย์เกิดจากตัวมนุษย์เองที่มีกรรมพันธุ์สายเลือด และกฎแห่งกรรมที่แตกต่างกัน ทำให้มนุษย์มีฐานะความเป็นอยู่และความมั่นคงที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ได้ละเลยความเป็นไปที่เกิดจากโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่ขาดความเสมอภาคจึงทำให้มนุษย์มีความแตกต่างกัน ทำให้แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมในระยะต่อมาหันมาให้ความสำคัญกับการศึกษาความเป็นไปของมนุษย์ที่เป็นองค์รวมทั้งในมิติความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ปกติสุขได้ ซึ่งการจัดสวัสดิการสังคมถือว่าเป็นการเฉลี่ยทุกข์ เฉลี่ยสุขของมนุษย์ในสังคม ถึงแม้ว่า

อุดมการณ์ตามกระแสสังคม กลุ่มขวาใหม่ (New Right) มองว่า การจัดสวัสดิการสังคมไม่ก่อให้เกิดผลผลิตในทางเศรษฐกิจ (Economic Performance) ก็ตาม แต่ภายใต้ปรัชญามโนคติแห่งธรรมชาติ (Idea of Nature) ที่มนุษย์มีสิทธิทางธรรมชาติในการดำรงชีวิตอยู่ จึงต้องได้รับการคุ้มครอง จัดการดูแลจากมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม การจัดสวัสดิการสังคมจึงบังเกิดขึ้นจากมนุษย์หรือสถาบันผู้มียอำนาจของสังคม โดยในระยะที่ผ่านมามนุษย์หรือสถาบันที่มีอำนาจของสังคมที่สามารถจัดการความสงบสุขและชี้แนะความเป็นไปของสังคมได้ก็คือรัฐ แนวคิดการจัดสวัสดิการสังคมจึงถูกกำหนดโดยรัฐ ในขณะที่ชุมชนก็ได้มีการจัดสวัสดิการที่เกิดขึ้นจากชุมชนเอง โดยเฉพาะสวัสดิการที่เกิดขึ้นจาก ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) โดยมีการส่งสมถายทอดสืบทอดกันมาเพื่อจัดการสังคมให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน เช่น การแพทย์พื้นบ้าน การถ่ายทอดความรู้ไปสู่คนรุ่นต่อ ๆ ไป รวมถึงการจัดการทรัพยากรในชุมชนร่วมกัน ในขณะที่สวัสดิการสังคมที่ถูกกำหนดในระดับมหภาคของประเทศจากภาครัฐ ก็ถูกป้อนใส่เข้าไปในชุมชนโดยหวังให้ชุมชนมีการพัฒนาเพิ่มขึ้น เพื่อเป้าหมายความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนเช่นกัน แต่กระนั้นก็ตาม สวัสดิการที่อยู่ในชุมชนทั้งที่เป็นสวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน และสวัสดิการสังคมในระดับมหภาคที่กำหนดจากภาครัฐ ก็ยังไม่ใช่วางออกทั้งหมดที่จะทำให้ความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนมีสภาพที่ดี ทั้งนี้ เนื่องจากในบางกรณีสวัสดิการสังคมภาพรวมอาจมีความขัดแย้งกับ สวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน เช่น การแพทย์แผนปัจจุบันที่ได้รับการสถาปนาให้เพิ่มบทบาทความสำคัญในชีวิตของชาวบ้านมากขึ้น ย่อมก่อให้เกิดการบดบัง กดทับ สวัสดิการชุมชนพื้นบ้านในรูปแบบของการแพทย์พื้นบ้านที่ดำรงคงอยู่กับชุมชน ดังนั้น จึงเกิดการช่วงชิงการดำรงความเป็นตัวตนของสวัสดิการชุมชนพื้นบ้านเกิดขึ้น โดยการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นขึ้นมา รวมถึงสวัสดิการสังคมในด้านการศึกษาที่ถูกกำหนดให้มีจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน ได้ส่งผลให้เกิดการลดทอนความสำคัญของการถ่ายทอดความรู้ที่ส่งสมมาจากบรรพบุรุษให้เลือนหายไปจากชุมชน เป็นต้น ดังนั้น จึงมีทางออกที่เป็นทางเลือกใหม่เกิดขึ้น กลายเป็นที่มาของสวัสดิการในชุมชน ที่เกิดขึ้นจากชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชนเอง อันเป็นผลจากการหาหนทางในการจัดสวัสดิการที่ไม่หวังพึ่งพิงจากภาครัฐแต่เพียงอย่างเดียว ชุมชนจึงลุกขึ้นมาจัดสวัสดิการของชุมชนเอง โดยได้รับอิทธิพลจากกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมตามภาวะความทันสมัย (Modernization) ทั้งนี้ เพื่อกำหนดการดำเนินการ และชะตาชีวิตของตนเอง โดยแนวทางที่นำไปสู่การจัดสวัสดิการชุมชนที่เริ่มต้นจากกลุ่มออมทรัพย์ หน่วยผลิต และลัทธิความเชื่อ (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2544, น. 11) เช่น การเกิดกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มฌาปนกิจ รวมถึง การผสมผสานเข้ากับ สวัสดิการชุมชนพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี เช่น การทอดผ้าป่า

ข่าว การบวชต้นไม้ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นนั่นเอง ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าสวัสดิการชุมชน ประกอบด้วย สวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน สวัสดิการชุมชนทันสมัย และสวัสดิการสังคมภาพรวมที่ถูกกำหนดจากภายนอก โดยเฉพาะภาครัฐที่มีอำนาจ แต่อย่างไรก็ตาม สวัสดิการทั้ง 3 รูปแบบนั้น ยังมีความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่ต้องมีการจัดการให้เข้าสู่สภาวะใหม่ ซึ่งเป็นลักษณะธรรมชาติของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเป็นแก่นสาร (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544, น. 20-21) ตลอดจนมีความซับซ้อน เกียวโยงกัน

แนวทางการจัดการสวัสดิการชุมชน

ในการศึกษาการจัดการสวัสดิการชุมชน ทั้ง 3 ระดับ คือ สวัสดิการสังคมที่ถูกกำหนดในระดับมหภาคจากภาครัฐ (Social Welfare) สวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน (Indigenous Community Welfare) และสวัสดิการชุมชนทันสมัย (Modern Community Welfare) ที่เกิดขึ้น และจัดการโดยชุมชนเอง จะเกิดขึ้นอย่างประสมกลมกลืน เพื่อบรรลุเป้าหมายให้สมาชิกในชุมชนสามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคง มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นสุขได้นั้น ตามแนวคิดการบริหารสังคม เชื่อว่าการจัดการเป็นองค์ประกอบสำคัญ ร่วมกับระดับของนโยบายและการให้บริการ (ยุพา วงศ์ไชย, 2545, น. 5) โดยที่องค์ประกอบทั้งสามนี้จะมีปฏิสัมพันธ์และอิทธิพลต่อกันและกัน จนแยกออกจากกันได้ยาก เนื่องจากทุกระดับจะมีการจัดการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ

อย่างไรก็ตาม ในระยะแรกที่ประเทศไทยใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นแผนหลักในการพัฒนานั้น แนวทางในการจัดการเพื่อให้ชุมชนมีสวัสดิการที่สูงขึ้นถูกกำหนดโดยภาครัฐเป็นหลัก ตั้งแต่การกำหนดทิศทางของการพัฒนา ที่นำไปสู่การกำหนดนโยบาย การแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ให้อำนาจราชการต่าง ๆ เข้าไปดำเนินการ ตลอดจนการจัดการบริหารทรัพยากร และกระบวนการวางแผนในระดับบริการให้กับชุมชน โดยที่ชุมชนมีหน้าที่เป็นเพียงผู้รองรับการพัฒนาให้ดีขึ้นตามความหมายของภาครัฐที่ต้องการให้เกิดขึ้น แนวทางดังกล่าวทำให้ชุมชนตกอยู่ในฐานะผู้รับส่วนแบ่งการพัฒนาจากภาครัฐจนไม่สามารถล้มตาอำนาจมาเผชิญกับโลกแห่งความเป็นจริงที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ ในขณะเดียวกัน การจัดการของภาครัฐในลักษณะนี้ ได้กลายเป็นการทำลายสวัสดิการที่ดำรง คงอยู่กับชุมชนมาตั้งแต่สมัยดั้งเดิมลงไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากภาครัฐได้นำแนวคิดการพัฒนาตามแนวคิดตะวันตกที่มุ่งเน้นการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนให้สูงขึ้นไปเป็นเป้าหมายหลักในการพัฒนาให้ชุมชนมีความทันสมัยขึ้น โดยได้รับการตอกย้ำความเข้มข้นการพัฒนาตามแนวคิดดังกล่าวจากการ

ติดต่อสื่อสารผ่านระบบสื่อสารประเภทต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรศัพท์ ตลอดจน เครือข่ายเสียงของชุมชน ทำให้กลายเป็นตัวเร่งการทำลายสวัสดิการชุมชนพื้นบ้านให้รวดเร็วขึ้น

หลังจากการพัฒนาที่ถูกกำหนดขึ้นโดยภาครัฐเป็นหลักได้ดำเนินการผ่านไป กลับพบว่าชุมชนตกอยู่ในฐานะที่ยากจนมากกว่าเดิม สูญเสียศักดิ์ศรีของความเป็นชุมชนไปโดยปริยาย ต้องรอรับการพัฒนาจากภาครัฐ จนไม่สามารถยืนหยัดแสดงบทบาทของชุมชนอย่างเด่นชัดต่อไปได้ สมาชิกในชุมชนจึงเริ่มหันกลับมาศึกษาตนเอง เพื่อถามหาความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ทำให้แนวคิดการมีส่วนร่วมในแต่ละภาคส่วนของชุมชน กลายเป็นมรรควิธี (Means) ที่สำคัญ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2543, น. 135) ในการแสดงบทบาทความเป็นตัวตนของสมาชิกในองค์กรหรือสถาบันของชุมชน หลังจากที่ถูกกระแสกดดันมานานตั้งแต่ภาครัฐกำหนดนโยบายการพัฒนาจากบนลงล่าง (Top-down) ในขณะเดียวกันชุมชนได้หันไปให้ความสำคัญกับแนวทางการจัดสวัสดิการในชุมชนโดยยึดการพึ่งพาตนเอง สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการกำหนดทิศทางการพัฒนาได้ด้วยตนเองมากขึ้น (กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, 2542, น. 4) ซึ่งสอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่ให้ความสำคัญกับการยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง การเสริมสร้างศักยภาพ และการคืนอำนาจแก่ประชาชน ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถกำหนดนโยบาย และทิศทางของชะตาชีวิตได้ด้วยตนเอง แต่อย่างไรก็ตามการจัดสวัสดิการในชุมชนยังมีความซับซ้อนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของประชาชนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรม ประเพณี องค์ความรู้ อุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทรัพยากรของชุมชนที่อยู่ภายใน และเครือข่ายภายนอกชุมชน ตลอดจนความสัมพันธ์ของชุมชนในระดับต่าง ๆ (ไพบุลย์ ช่างเรียน, 2542, น. 24-25) รวมถึงภาวะผู้นำที่มีความคิด วิสัยทัศน์ที่ชัดเจน (ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ, 2544, น. 27) โดยที่ปัจจัยเหล่านี้จะมีลักษณะทั้งที่เป็นกลไกหลัก และเป็นปัจจัยสนับสนุนให้เกิดการจัดการสวัสดิการในชุมชนที่เหมาะสมในแต่ละชุมชน นอกจากนี้ภาครัฐต้องมีความจริงใจในการกำหนดนโยบายในการทำหน้าที่เป็นเพียงผู้สนับสนุน (Supporter) ให้เกิดการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพไม่ใช่ในฐานะผู้สั่งการ แต่คืนอำนาจให้ชุมชนภายใต้ความตระหนักของชุมชน (Community Awareness) โดยเสริมสร้างการเรียนรู้กับชุมชนให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนจึงจะสามารถแสดงบทบาทในการให้ความหมายในการจัดการสวัสดิการชุมชนทั้ง 3 ระดับที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ทับซ้อนกันได้อย่างเหมาะสม เพื่อความมั่นคงของชุมชนสืบไปได้

สำหรับรูปแบบในการจัดการสวัสดิการในชุมชน สามารถดำเนินการได้หลากหลาย เช่น รูปแบบการจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) การจัดการเชิงพฤติกรรมศาสตร์ (Behavioral Management) และการจัดการเชิงระบบ (Systems Management) (ศิริวรรณ เสรีรัตน์

และคณะ, 2539, น. 38-39) โดยที่ทุกรูปแบบของการจัดการสวัสดิการในชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นพลวัต และมีความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนไม่เป็นเส้นตรง (ประเวศ วะสี, 2545, น. 3-4) ซึ่งตามแนวคิดการจัดการตนเอง (Self-organizing) เชื่อว่าจะมีผลทำให้ชุมชนต้องมีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีการก่อตัวขึ้นเอง (Self organized) จากความใกล้ชิด การมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน การเอื้ออาทรต่อกัน การเรียนรู้ร่วมกัน และความเชื่อถือไว้วางใจกัน (ประเวศ วะสี, 2547, น. 299) ในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นยังขึ้นอยู่กับตัวดึงดูด (Attractors) ว่ามีอิทธิพลชักจูงไปในทิศทางใด ซึ่งหากชุมชนมีรูปแบบของการจัดการที่ชัดเจนเป็นมาตรฐาน ก็สามารถปรับตัวเข้าสู่สภาวะเชิงสถิติที่คงที่ไม่เปลี่ยนแปลงได้ แต่หากสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปนั้นมีผลกระทบทำให้ชุมชนต้องแสวงหารูปแบบที่เหมาะสม ก็จะเข้าสู่กระบวนการจัดระเบียบที่เป็นภาวะเชิงพลวัตที่มีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะได้รูปแบบในการจัดการที่เป็นที่ยอมรับร่วมกันในชุมชน ดังนั้น ในการศึกษาการจัดการสวัสดิการในชุมชนครั้งนี้จึงใช้แนวคิดการจัดการตนเองเป็นฐานคิด เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

เครือข่ายอินแปง : การจัดการสวัสดิการชุมชน

การก่อกำเนิดของเครือข่ายอินแปงเกิดขึ้นมาจากการขยายแนวคิดความเชื่อของกลุ่มอินแปง โดยกลุ่มอินแปงได้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2530 โดยการรวมกลุ่มชาวบ้านที่บ้านบัว ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเลิงที่อพยพมาจากเมืองภูวานากะแดง แขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยเปลี่ยนชื่อมาจากกลุ่มกองทุนพันธุ์ไม้พื้นบ้าน ตามคำแนะนำของปราชญ์ชาวบ้านพ่อบัวศรี ศรีสูง ประธานชมรมอุ้มชูไทธิสถาน ที่เห็นว่า ความหลากหลายของพืชพันธุ์ต่าง ๆ ของป่าภูพานในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์ เหมือนกับว่า พระอินทร์ได้มาแบ่ง (สร้าง) ไว้ ซึ่งถือเป็นความชาญฉลาดทางความคิดในการสร้างสำนึกให้ชาวบ้านได้ระลึกถึงความอุดมสมบูรณ์ของป่าเป็นแหล่งหาอยู่หากิน มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ที่ร่วมกันสร้างสรรค์ความอุดมสมบูรณ์ของป่าเป็นแหล่งหาอยู่หากินมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ให้กลับมาสู่ชาวบ้านอีก แต่อย่างไรก็ตาม ความชาญฉลาดในการใช้ชื่อกลุ่มอินแปงเป็นสื่อ อาจจะไม่ทำให้การแก้ปัญหา และการพัฒนาชาวบ้านประสบผลสำเร็จได้ ถ้าหากขาดรูปแบบการจัดการตลอดจนการดำเนินการที่เหมาะสม โดยเฉพาะการจัดการของกลุ่มอินแปงที่เริ่มด้วยการสร้าง

ปัญญามาก่อนเงินจากการปรับเปลี่ยนวิธีคิดเดิมที่มองอะไรเป็นมูลค่าแล้วทำลาย
ทรัพยากรธรรมชาติแบบล้างผลาญกลายเป็นการเห็นคุณค่า จึงมีการร่วมกันรักษาทรัพยากร
เหล่านั้นให้ดำรงคงอยู่โดยการจัดการร่วมกันของชุมชน และพัฒนาสร้างเครือข่ายจัดการร่วมกัน
(เสรี พงศ์พิศ, 2542, น. 1-6) ซึ่งในระยะต่อมา แนวคิดความเชื่อของกลุ่มอินแปงได้ขยายออกไป
ยังชุมชนอื่น ๆ อย่างกว้างขวาง และในที่สุดกลายเป็นเครือข่ายอินแปงที่มีการจัดการตนเองอย่าง
อิสระ

เครือข่ายอินแปง เป็นองค์กรประชาชนกลุ่มหนึ่งที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือของ
นักวิชาการ จากสถาบันอุดมศึกษาในท้องถิ่น และชาวบ้านที่เล็งเห็นสภาพความเป็นไปของชุมชนที่
ได้รับความเดือดร้อนจากการพัฒนาของรัฐ ที่มีความปรารถนาดีต้องการให้ชาวบ้านมีสภาพความ
เป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่ผลการพัฒนากลับทำให้ชาวบ้านมีสภาพความเป็นอยู่ที่แร้นแค้นขึ้น เนื่องจากรายได้
ไม่เพียงพอกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นและความยากจนกลับยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ดังคำกล่าวที่ว่า

มันเป็นยุคคนหาแต่เงินอย่างเดียว ป่าหมดอาหารก็หมด 30-40 ปี มาแล้ว เป็นช่วงการ
เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง สุดท้ายบ้านแตกลูกหลานไม่อยู่บ้าน ไปทำงานกรุงเทพฯ
ไปทำงานต่างประเทศ ลูกไปทาง แม่ไปทาง หาความสุขกันไม่ได้ เคยพึ่งพาอาศัย
กัน ก็ลำบากขึ้น เป็นหนี้สิน เป็นยุคชาวหน้าชาวหลัง ชาวนาเกิดความสับสนไม่รู้จะ
ไปทางไหนดี

ที่มา: เวทีของคนเผ่าคนแก่ ที่สะท้อนสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน เอกสารสรุป
ประสบการณ์ อินแปงกับการสร้างบ้านแปงเมือง 15 ปี และแผนงานการ
ดำเนินงานจัดการ ปี 2546-2550 เสนอต่อ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ 22 ตุลาคม
2544

เมื่อชาวบ้านตระหนักถึงความยากจนข้นแค้นมากขึ้น จึงรวมตัวกันหาทางออกภายใต้
การสนับสนุนจากนักวิชาการที่ได้เก็บรวบรวมองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม
ประเพณี ความเชื่อ ความเอื้ออาทรต่อกัน ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นตัวตน พบว่า ทูนทาง
สังคมเหล่านี้ของชาวบ้านยังมีมากมาย จึงกลายเป็นพลังอำนาจให้ชาวบ้านลุกขึ้นมารวมกลุ่มเพื่อ
จัดการชุมชนของตนเอง ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยที่มีผลให้เกิดการต่อสู้ช่วงชิงการจัดการตนเองมีหลาย
ปัจจัย ได้แก่ ปัจจัยสนับสนุนจากทุนทางสังคม และนักวิชาการ โดยมีปัญหาจากชุมชนเป็นปัจจัย
ผลักดัน แต่กว่าจะถึงวันนี้ เครือข่ายอินแปงต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้มากมายจึงจะมีการ
สั่งสมเป็นองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดอุดมการณ์ความคิดความเชื่อเหล่านั้นไปสู่การปฏิบัติได้

จากปี พ.ศ.2530 ถึง พ.ศ.2547 จากกลุ่มอินแปงได้ขยายเป็นเครือข่ายอินแปงเกิดเป็นความสัมพันธ์ของคนรอบป่าภูพานครอบคลุม 4 จังหวัด คือ สกลนคร อุดรธานี กาฬสินธุ์ และ มุกดาหาร จำนวน 21 อำเภอ 83 ตำบล 890 หมู่บ้าน โดยความร่วมมือร่วมร้อยคน ร้อยใจ มีการติดต่อสื่อสาร สร้างความเข้าใจ ร่วมกันในการเข้ามาเป็นพี่น้องร่วมอุดมการณ์เดียวกัน แสดงบทบาทในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้บนฐานของทรัพยากร และ ภูมิปัญญาของท้องถิ่น

แนวคิดในการจัดการตนเองของเครือข่ายอินแปง เริ่มต้นจากการนำพันธุ์ไม้พื้นบ้านที่หลากหลายมาปลูกไว้ในสวนของตนเอง เหมือนกับการยกป่าภูพานมาไว้สวน เป็นการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร ซึ่งไม่ใช่เป็นการห้ามคนเข้าป่า แต่หัวใจอยู่ที่การสร้างแนวความคิดให้เห็นคุณค่าของป่าที่เป็นแหล่งสร้างความมั่นคงด้านอาหาร ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัยได้ การมุ่งทำลายป่าก็ลดลง ชาวบ้านสามารถสร้างวิสาหกิจชุมชนได้จากการแปรรูปผลผลิตที่เก็บเกี่ยวได้จากป่าที่ได้สร้างขึ้น และจากปารักรมชาติที่มีสภาพของการถูกทำลายลดลง กลายเป็นโอกาสในการสร้างเสริมวิสาหกิจชุมชนให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านมีรายได้ และส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ด้านการแปรรูปผลิตภัณฑ์แบบครบวงจร เช่น ผลิตภัณฑ์น้ำมันหอย ไวน์ น้ำปลา ขนมหอม และปลาร้า เป็นต้น นอกจากนี้ เครือข่ายอินแปงได้มีการสร้างสถาบันการเงิน และสวัสดิการของชุมชนขึ้นมา เป็นการจัดการโดยสมาชิกของกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น การจัดสวัสดิการอาชีพ ค่ารักษาพยาบาล และการให้ทุนการศึกษากับบุตรหลานของสมาชิก ตลอดจนมีการสร้างสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน ในนามของมหาวิทยาลัยชีวิต โดยการสร้างแนวคิดการพึ่งพาตนเองบนฐานภูมิปัญญาไท สร้างความเป็นพี่น้องที่เน้นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ชีวิตให้เข้าใจด้วยความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน จากแนวคิดดังกล่าวถือได้ว่าเครือข่ายอินแปงได้ประสานสวัสดิการในชุมชนทั้งหมด ทั้งที่เป็นสวัสดิการชุมชนพื้นบ้านที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน เช่น การพิจารณาความเหมาะสมของพันธุ์ไม้ที่จะนำมาปลูกในสวนว่า พันธุ์ไม้หรือส่วนใดของต้นไม้สามารถนำมาใช้เป็นอาหาร และส่วนใดเป็นสมุนไพรใช้รักษาโรคบ้าง รวมถึงไม่ได้ปฏิเสธสวัสดิการสังคมที่กำหนดจากภาครัฐ แต่มีการปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน เช่น การจัดสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลให้นอกเหนือจากค่ารักษาพยาบาลตามโครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า 30 บาทรักษาทุกโรค รวมถึง การได้รับสนับสนุนโครงการจากส่วนราชการต่าง ๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล สำนักงานการเกษตร และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ เครือข่ายอินแปงยังมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์และการพัฒนาอาชีพของตนเอง ที่ถือว่าเป็นสวัสดิการของชุมชนที่สร้างขึ้นโดยชุมชนเองตามแนวคิดความทันสมัย ดังนั้น ในการจัดสวัสดิการ

ชุมชนของเครือข่ายอินแปงจึงมีการผสมผสานสวัสดิการที่ถูกกำหนดโดยภาครัฐ สวัสดิการชุมชน พื้นบ้าน และสวัสดิการชุมชนทันสมัย จนเกิดเป็นสวัสดิการชุมชนของตนเองขึ้น

สวัสดิการชุมชนของเครือข่ายอินแปงที่เกิดขึ้นจึงเป็นที่ยอมรับกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ โดยในแต่ละปีจะมีผู้คนมาเรียนรู้ศึกษาดูงาน ทั้งจากในประเทศและต่างประเทศ ไม่ต่ำกว่า 5,000 คนต่อปี ตลอดจนมีผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลพวงจากธรรมชาติออกจำหน่ายโดยทั่วไปจึงเป็นประจักษ์พยานถึงความสำเร็จของเครือข่ายอินแปงได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้คนมากมายเข้าไปศึกษาดูงานก็จะพบกับผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา โดยมีได้เห็นถึงมิติของการจัดการว่ามีกลไก กระบวนการ และรูปแบบการจัดการสวัสดิการชุมชนอย่างไร มีอุดมการณ์ อำนาจกระแสการต่อต้าน ไม่ยอมรับหรือไม่อย่างไร บริบทที่เกี่ยวข้องที่เป็นปัจจัยเสริมหรือลดทอนการจัดการอย่างไร และสภาวะการปรับตัว เปลี่ยนผ่านในแต่ละยุคสมัยเป็นอย่างไร สามารถยืนหยัดต้านทานความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ได้แค่ไหน เพียงใด คำถามเหล่านี้จึงกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เพื่อหาคำตอบของการจัดการสวัสดิการชุมชนของเครือข่ายอินแปงที่ถูกบูรณาการขึ้นว่ามีลักษณะอย่างไร ตลอดจนมีปัญหาอุปสรรคในการจัดการอย่างไร เป็นการสร้างองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาใช้กับชุมชนอื่น ๆ และการกำหนดนโยบายด้านสวัสดิการในชุมชนที่เหมาะสมต่อไป

คำถามการวิจัย

1. ความเป็นอยู่ที่ดี (Well-Being) ของสมาชิกในเครือข่ายภายใต้สวัสดิการชุมชนที่ศึกษาเป็นอย่างไร
2. การจัดการสวัสดิการชุมชน เกิดขึ้นได้อย่างไร มีกระบวนการจัดการอย่างไร มีเงื่อนไขปัจจัยใดบ้างที่ทำให้สวัสดิการชุมชนแบบบูรณาการดำรงคงอยู่
3. แนวโน้มในอนาคตของสวัสดิการชุมชนจะดำเนินต่อไปอย่างไร

วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการจัดการสวัสดิการชุมชนแบบบูรณาการที่มีความสัมพันธ์เชิงซ้อนของสวัสดิการทุกระดับ ภายใต้การจัดการตนเองของเครือข่าย
2. เพื่อศึกษากลไก กระบวนการในการจัดการสวัสดิการชุมชน ตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น
3. เพื่อเสนอแนวทางการปรับปรุงการจัดการสวัสดิการชุมชนตามวิสัยทัศน์ของเครือข่าย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลการศึกษาได้ทำให้เข้าใจกระบวนการจัดการสวัสดิการชุมชนภายใต้ความสัมพันธ์เชิงซ้อนของสวัสดิการสังคมโดยรัฐ สวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน และสวัสดิการชุมชนทันสมัยของเครือข่ายอันแปรตามบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผลของการทำความเข้าใจกระบวนการจัดการนี้ ทำให้ทราบถึง
 - 1.1 กลไกที่สนับสนุน หรือผลักดันให้เกิดการจัดการสวัสดิการชุมชนของเครือข่าย ตลอดจน องค์ประกอบของกลไกเหล่านั้น
 - 1.2 รูปแบบ และขั้นตอนของการจัดการสวัสดิการชุมชน
 - 1.3 เงื่อนไข และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการสวัสดิการชุมชน
2. ผลการศึกษาทำให้เข้าใจปรากฏการณ์การจัดการสวัสดิการชุมชน ตลอดจน ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น
3. ผลการศึกษาทำให้ได้แนวทางการจัดการสวัสดิการชุมชน ที่สามารถนำไปปรับใช้กับ ชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกัน และการกำหนดนโยบายด้านสวัสดิการชุมชนที่เหมาะสมได้

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

สวัสดิการชุมชน หมายถึง รูปแบบและวิธีการในการจัดการเพื่อให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดี ประกอบด้วย สวัสดิการ 3 ระดับ คือ

1. สวัสดิการสังคม เป็นสวัสดิการที่รัฐจัดให้ในระดับมหภาค และระดับท้องถิ่น

2. สวัสดิการชุมชนพื้นบ้าน เป็นสวัสดิการที่มีการสั่งสมสืบทอดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. สวัสดิการชุมชนทันสมัย เป็นสวัสดิการที่เกิดขึ้นจากแนวคิดความเชื่ออุดมการณ์ตามภาวะทันสมัยที่เน้นการสร้างรายได้เพื่อการสะสมทุน

เครือข่าย หมายถึง เครือข่ายอินแปงที่มีการจัดการในระดับเครือข่าย โดยที่สมาชิกมีการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

ชุมชนเครือข่าย หมายถึง ชุมชนเครือข่ายย่อยของเครือข่ายอินแปงที่กระจายออกไปครอบคลุม 4 จังหวัด คือ จังหวัดสกลนคร มุกดาหาร อุตรดิตถ์ และกาฬสินธุ์

การจัดการตนเอง หมายถึง รูปแบบของความสัมพันธ์ที่ถูกจัดการขึ้น ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน และกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นของเครือข่ายอินแปง

กลไก หมายถึง องค์ประกอบที่แสดงถึงพลังอำนาจของชุมชน

ชำนาญหอสมุด